

SZEMLE

Kisebbségek nyelvhasználata

Baszkföldi romák és nyelvi örökségük

Doppelbauer, Max: „Erromintxela” – Die Gruppe der Roma im Baskenland und ihre Sprachen. = Europa Ethnica. 2012. 1-2. no. 14–21. p.

Az Európába vezető késő középkori roma migráció, mint az egykorú dokumentumokban megfogható, 1420 körül jut el francia területre s onnan – Provence-on és a Pireneusokon át – hamarosan az Ibériai-félsziget különböző tájaira. Vándorlásukra utalóan aragón és más királyi menlevelek maradtak fent. Az európai délnyugatra beköltöző roma népességet érintő rendelkezések, határozatok a 15/16. századfordulótól kezdődően viszont már az üldöztetésüket jelzik a Pireneusoktól délre és északra egyaránt (kitoloncolás, gályarabság, nyelv betiltása stb.). 1749-ben Spanyolországban mintegy 9 ezer romát internálnak büntető- és kényszermunkatáborokba (bányák), a táborokat azonban nem sokkal később (1763) felszámolták. Hogy ez a több évszázados üldöztetés miként érinthette éppen a baszkföldi csoportokat, arról dokumentumok nem állnak rendelkezésre. Jelenlétükről mindenestre – ibériai oldalon – először 1435-ből, francia oldalon csak későbből, 1483-ból maradt fenn híradás. A spanyolországi baszk régió roma népessége a 19/20. században egyébként jelentősen gyarapodott kasztíliai, illetve andalúziai bevándorlókkal. A romák letelepítésére Spanyolországban 1783-ban a felvilágosult III. Károly tett sikertelen kísérletet – az etnikai attribútumok, mint a népviselet, a nyilvános nyelvhasználat feladásának feltételével. A spanyolországi, főképp andalúziai cigányok – „gitanos” – a korai 20. századig az egzotikus viseletükről, dalaikról és táncaikról voltak messze földön ismertek, folklórjukat a romantika korától kezdve széleskörűen karolta fel az európai műzene, illetve a spanyol nemzeti műköltészet. Teljes egyenjogúsításukat csak a Franco utáni, 1978-as demokratikus alkotmány cikkelyezte be, kulturális autonómiájukat 2005 óta jeleníti meg a Consejo Estatal del Pueblo Gitano érdek-képviseleti szerve, központi kulturális intézetük (Instituto de Cultura Gitana) 2007-ben jött létre.

A kasztíliai, katalán stb. és nem utolsósorban baszk többségi környezetben élő roma csoportok eredeti romani dialektusú idiómáikat előbb vagy utóbb feladják, illetőleg több más európai régió fejleményeivel egyezően kialakítják azt a keveréknyelvet („para-romani”), amely a romani alapszó-

kincset megtartva grammatikailag a többségi érintkezésnyelvhez idomult. Ám a 20. századra már e keveréknyelvek is a kihalás szélére jutottak, és írott emlékeik alig lévén, diakrónikus megismerésükre sincs mód. Különösen mostoha körülményekkel kell megküzdenie a baszk–roma történeti idióma, az „erromintxela” kutatójának – egy egzotikus nyelvű nemzeti kisebbség, mint a baszk etnikai kisebbsége és a baszkhoz hasonult nyelve esetében. Földrajzi leírások, útirajzok a 19. század közepéig legfeljebb ha röviden a létezésükről adnak hírt. Tudományosan ma is értékelhető néprajzi, nyelvészeti adatgyűjtésre (szójegyzék, példamondatok, dalstrófák) elvéve az 1860-as évektől francia regionális oldalról kerül sor (A. É. Baudrimont: 1862, J. Barbier: 1895 stb.) – ha a francia kutató egyáltalán képes megkülönböztetni az erromintxelát a baszktól. A spanyolországi Baszk Autonóm Tartomány ma mintegy 13 ezer főre tehető közösség korábbi állapotát illetően hasonló korai közelítések is hiányoznak, örökségük ráadásul pluralizálódott a kései, kasztíliai stb. jövevények különhagyományával.

Spanyolországi szemhatáron a korai francia szórványforrások nyomdokain az 1990-es években került sor először átfogó terepkutatásra a regionális roma kulturális egyesület és egyetemi intézetek együttműködésével (E. López de Mungía – Ó. Vizarraga – Y. Muñoz: *Investigación socio-lingüística del erromintxela*, 1996 – kézirat). Ez a kutatás 70 fölötti évjáratokban még rátalál az erromintxela készség szintű használatára, miközben a fiatalabbak készsége vagy már csak passzív ismerete is letöredező, illetve felejtett, elvesztett tudásnak minősül. Egyes interjúalanyok franciaországi kapcsolataik alapján úgy tartják: a kép odaát egyelőre valamivel vigasztalóbb. A kötet kutatói összességében mintegy 1000 főre teszik azt a kört (a francia régiót is beleértve), amely – a felmérés idejében – a nyelvet alkalomadtán még beszéli vagy legalább részben megérti. Az azóta eltelt másfél évtized is már jelentősen szűkíthette azonban ezt a kört. A lehető legsürgősebben, spanyolországi, illetve franciaországi részről összefogva, egybehangoltan és rendszeres formában kellene továbbfolytatni a kutatást ahhoz, hogy teljesebbé tehesük homályos és hézagos ismereteinket a témában.

(A szerző gazdagon mellékelte irodalomjegyzékébe felveszi *Los Gitanos – Su realidad y cultura en España* c. 1909-ben megjelent monografikus munkáját; visszatérő hivatkozása pedig Yaron Matras: *Romani. A Linguistic Introduction*. Cambridge. 2002.)

Komáromi Sándor